

7. Регламент (ЄС) № 492/2011 Європейського Парламенту і Ради від 5 квітня 2011 року щодо свободи пересування робітників у межах союзу (кодифікована версія) [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?c21com=2&i21dbn=ujrn&p21dbn=ujrn&image_file_download=1&image_file_name=pdf/evrpr_2013_1-2_26.pdf
8. Регламент Ради № 1612/68 від 15 жовтня 1968 року про вільне пересування трудящих в межах Співтовариства [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://sci.house/zarubejnoe-pravo-scibook/reglament-soveta-1612-oktyabrya-1968-goda-7574.html>
9. Татам А. Право Європейського Союзу: підруч. / А. Татам; пер. з англ. – К.: Абрис, 1998. – 424 с.
10. Хартли Т.К. Основы права Европейского Сообщества / Т.К. Хартли; пер. с англ. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. – 703 с
11. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: підруч. / В.І. Муравйов. – К., 2007. – 303 с.
12. Directive 2004/58/EC of the european parliament and of the council of 29 April 2004 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:229:0035:0048:en:PDF>
13. Регламент (ЄС) № 1251/70 Комісії від 29 червня 1970 року щодо прав працівників-мігрантів залишитися на території держави-члена після завершення роботи в цій державі [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://sci.house/zarubejnoe-pravo-scibook/reglament-see-1251-komissii-iyunya-1970-goda-27576.html>
14. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
15. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the functioning of the European Union // Official Journal. Series C. – 2008. — Vol. 51. – №115. – P. 1-388.
16. Директива 2004/38 / ЄС Європарламенту і Ради про право громадян Союзу і членів їх сімей вільно пересуватися і проживати на території держав-членів [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eulaw.edu.ru/spisok-dokumentov-po-pravu-evropejskogo-soyuza/dokumenty-o-pravah-cheloveka-i-grazhdanina/normativnye-akty-o-svobode-peredvizheniya-tovarov-lits-i-uslug/direktiva-2004-38-es-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-ot-29-aprelya-2004-g/>
17. Директива 2014/54 / ЄС від 16 квітня 2014 р. Про заходи, що сприяють здійсненню прав, наданих працівникам у контексті свободи пересування працівників. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0054&from=EN>
18. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії / В. В. Костицький ; Ін-т законодав. передбачень і правової експертизи. – К., 2003. – 198 с.
19. Костицький В. В. Проблеми європейської інтеграції України / В. Костицький // Малий і середній бізнес. – 2007. – №1. – С. 3-15.
20. Дарморіс О.М. Свобода пересування працівників за законодавством Європейського Союзу / Дарморіс О.М. Актуальні проблеми держави і права, 2009. – С. 198-201.

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЧИННИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Шишовська О.О., юрист

***Анотація.** В статті розглядаються із системних позицій чинники, які визначають ефективність діяльності підприємства. До таких чинників автор відносить самостійне функціонування в умовах розвитку глобального ринку; вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, встановлення цін згідно з законодавством; вільне наймання працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонене законодавством; розпорядження на свій розсуд доходом після внесення платежів, встановлених законодавством. Особливо аналізуються мета та функції підприємства як чинники, що визначають ефективність його роботи. Як результат такого аналізу виводить система чинників ефективності діяльності підприємства, до яких автор відносить, зокрема, економічні, до яких належать всі ті, що пов'язані з обігом грошей, товарів, інформації та енергії; система правового регулювання підприємництва, яка розглядається як загальна проблема сучасного і майбутнього соціально-економічного життя країни; конкурентні відносини так захист добросовісної конкуренції державою; територіальне*

розміщення підприємства відіграє особливу роль, оскільки від нього залежить наявність ресурсів для вирішення окремих споживчих потреб; політична ситуація в країні; інформаційне забезпечення; екологічні проблеми; зобов'язання підприємства соціального характеру; науково-технічний прогрес. Внутрішніми чинниками ефективності діяльності підприємства є матеріально-технічна база, фінансовий стан та кадрове забезпечення підприємства.

Ключові слова: підприємство, мета та функції діяльності підприємства, економічні, екологічні, організаційні, кадрові, фінансові, правові та політичні чинники ефективності діяльності підприємства, законодавство про підприємства.

Annotation. In the article the factors that determine the efficiency of the enterprise are considered from system positions. By such factors the author will maintain independent functioning in the conditions of development of the global market; free choice of activities; voluntary engagement of property and funds of legal entities and citizens to conduct entrepreneurial activity; self-formation of the program of activities and choice of suppliers and consumers of products, price setting according to the legislation; free hiring of employees; attraction and use of material, technical, financial, labor, natural and other kinds of resources, the use of which is not prohibited by law; an order at its discretion for income after making payments established by law. Separately, the purpose and functions of the enterprise are analyzed as factors determining the effectiveness of its work. As a result of such an analysis, the system of factors of the efficiency of the enterprise, to which the author relates, in particular economic ones, includes all those relating to the circulation of money, goods, information and energy; the system of legal regulation of entrepreneurship, which is considered as a general problem of contemporary and future socio-economic life of the country; competitive relations are the protection of fair competition by the state; territorial allocation of the company plays a special role, since it depends on the availability of resources for solving individual consumption needs; political situation in the country; information support; ecological problems; commitment of a company of a social nature; scientific and technological progress. The internal factors of the efficiency of the enterprise's activity are the material and technical base, financial condition and staffing of the enterprise.

Key words: enterprise, purpose and functions of enterprise activity, economic, ecological, organizational, personnel, financial, legal and political factors of efficiency of enterprise activity, legislation on enterprises.

В основі функціонування підприємства – підприємницька діяльність, яка провадиться відповідно до певних принципів: самостійне функціонування в умовах розвитку глобального ринку [1]; вільний вибір видів діяльності; залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян; самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, встановлення цін згідно з законодавством; вільне наймання працівників; залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонене законодавством; розпорядження на свій розсуд доходом після внесення платежів, встановлених законодавством; самостійне здійснення підприємцем – юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання належної йому валютної виручки на свій розсуд [2].

Підприємство має самостійний баланс, поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням, а також знак для товарів і послуг [3]. У статті 62 Господарського кодексу України [5] зазначено, що підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

Підприємство як складну, відкриту, соціально-технічну та фінансово-економічну систему з національною економікою пов'язує рух матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів або багато взаємопов'язаних матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, які проходять через підприємство і його господарське (зовнішнє) середовище [1; 6]. Стимулом для створення підприємства є одержання прибутку і використання його для задоволення суспільних і особистих потреб. Підприємства є головними товаровиробниками, які визначають ділову активність національної

економіки. Від ефективності їх господарської діяльності залежать темпи економічного зростання і добробут населення країни.

Підприємство зазвичай розглядається як єдність майна, прав та обов'язків, а також відносин, що склалися з іншими суб'єктами господарювання. Стосовно визначення підприємства як організаційної форми господарювання, то під ним розуміють майнову відокремлену господарську одиницю, призначену для вирішення виробничих завдань, досягнення поставлених господарських цілей, яка здатна до самовідтворення (забезпечення свого життєвого циклу).

Щоб виділити підприємство з інших форм організації діяльності, розглядатимемо його в подальшому як самостійний господарюючий суб'єкт для виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг з метою задоволення суспільних потреб і отримання прибутку.

Отже, підприємство незалежно від масштабів діяльності, форм організації, структури власності та сфери діяльності може:

на свій розсуд використовувати майно, виконувати певні дії, обирати постачальників, встановлювати ціни, розпоряджатися доходами тощо.

нести юридичну та економічну відповідальність за результати господарської діяльності як поточними доходами, так і капіталом.

Головна фінансова мета діяльності підприємства полягає у формуванні цінності для зацікавлених сторін пропорційно їх внеску та рівню фінансового ризику шляхом забезпечення збалансованого фінансового розвитку підприємства. Такий підхід, на нашу думку, найбільше відповідає сучасному рівню розвитку підприємництва та суспільства в цілому, закладає підвалини для розроблення практичної системи фінансових цілей, орієнтуючи підприємство на гармонізацію його розвитку в інтересах окремих стейкхолдерів та суспільства в цілому [7].

Мета діяльності підприємства досягається дотриманням відповідних функцій. У процесі діяльності підприємства функції підприємства можуть конкретизуватися і уточнюватися залежно від: розмірів; галузевої належності; ступеня спеціалізації та кооперування; наявності соціальної інфраструктури; форми власності; відносин з місцевими органами влади тощо.

У результаті проведених досліджень, систематизації та детального вивчення функцій можемо стверджувати, що будь-яке підприємство виконує основні функції (проте з розвитком виникають і додаткові). До основних зарахуємо:

1) виробнича, через яку здійснюється переробка сировини в такий вид продукції, який придатний для продажу клієнтам;

2) кадрова, основою якої є правильний і кваліфікований підбір персоналу для ефективної системи організації роботи;

3) матеріально-технічна, яка ґрунтується на вчасному та оперативному забезпеченні підприємства необхідним обладнанням і вихідними матеріалами;

4) маркетингова, реалізується у процесі вивчення потреб споживачів і створення умов для обміну інформацією, товарами (послугами тощо) між фірмою та ринковими контрагентами;

5) фінансова, тобто накопичення доходів від продажів, пошук інвесторів і кредиторів тощо;

6) соціальна, реалізується шляхом участі підприємства у реалізації соціально значимих суспільних проектів місцевого, регіонального або загальнодержавного рівня.

До додаткових можна віднести такі функції підприємства:

використання інноваційних підходів, які забезпечують подальший розвиток і розширення діяльності;

використання державної підтримки, яка полегшує умови функціонування.

Внаслідок формування ринкової структури економіки України з'являються різні форми підприємств, які вже функціонують в розвинених країнах. Ефективність функціонування підприємства обумовлена дією низки чинників.

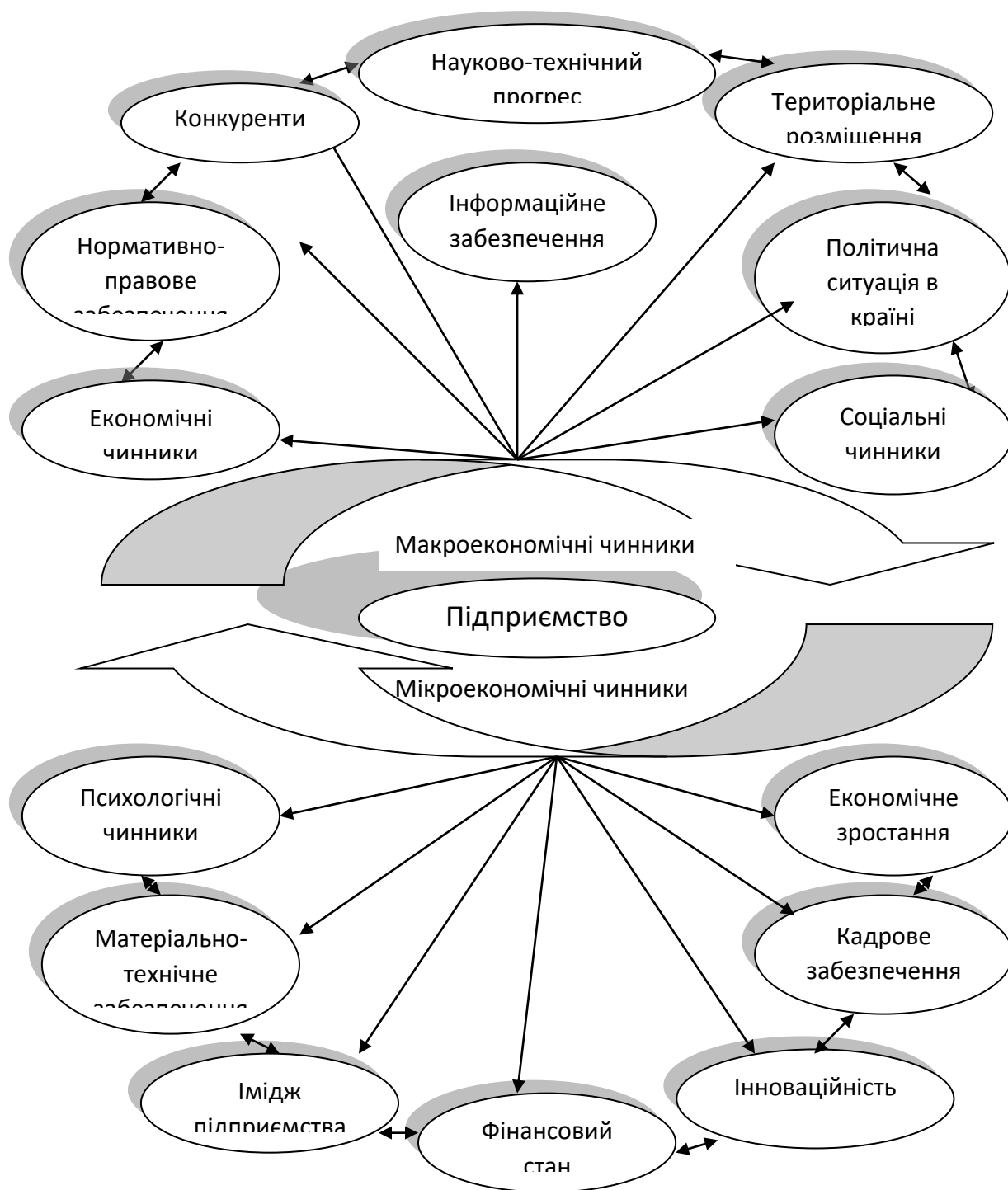

Рис. Вплив основних чинників макро- і мікросередовища на розвиток підприємства*

*Систематизовано автором

Зазначимо, що підприємство не має впливу на зовнішні чинники, на відміну від внутрішніх, які може змінювати, удосконалювати, визначати питому вагу зростання чи зменшення його впливу тощо. До чинників зовнішнього середовища ми зарахували:

1 Економічні, до яких належать всі ті, що пов'язані з обігом грошей, товарів, інформації та енергії [8].

2. Систему правового регулювання підприємництва, яка розглядається як загальна проблема сучасного і майбутнього соціально-економічного життя країни. Аналізуючи практику підприємницької діяльності в Україні, доходимо висновку, що необхідно удосконалювати правове забезпечення підприємництва. Правове регулювання підприємництва забезпечується численними нормативно-правовими актами як загального, так і спеціального характеру, які на сьогодні містяться у різних сферах законодавства. Основним нормативними документами, які регулюють діяльність підприємства, є Господарський кодекс України [5] від 16 січня 2003 року № 436-IV, а також ряд Законів України [3]. Назріла чергова потреба в інкорпорації цих нормативно-правових актів. Водночас зазначимо, що уповільнення темпів зростання кількості суб'єктів підприємництва, кількості осіб, зайнятих на них, свідчить про недостатність і недосконалість нормативно-правової бази розвитку підприємництва, яка має бути першоосновою, фундаментом (базою у повному розумінні цього слова) формування та розвитку суб'єктів підприємницької діяльності.

Формування систематизованого законодавства у сфері правового регулювання підприємницької діяльності – найголовніша передумова його становлення та розвитку. Законодавство у сфері підприємництва має становити єдину систему як за взаємною узгодженістю норм, так і цілісністю нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності [9].

3. Підприємство, що виходить зі своїм товаром на ринок, найчастіше стикається з конкуренцією з боку інших фірм, які також прагнуть продати свої товари. Всі ці фірми змушені змагатися між собою через обмеженість ресурсів (передусім фінансів). Проте суперництво може розгортатися по-різному, і тут потрібно за допомогою правових приписів забезпечувати рівність підприємств у конкурентному середовищі, враховувати рівень конкуренції, з яким фірма зіткнеться на ринку для вироблення на цій основі своєї комерційної політики.

4. Територіальне розміщення підприємства відіграє особливу роль, оскільки від нього залежить наявність ресурсів для вирішення окремих споживчих потреб. Наприклад, близькість нових виробничих філій підприємства до покупців, перебазування трудомістких цехів у місця з більш низькою оплатою праці або використання державних субсидій в особливих зонах і районах країни тощо. У будь-якому разі спочатку здійснюється загальний вибір регіону (зони, округу, району), тобто макророзміщення, безвідносно до детальних характеристик на місцевості. Далі визначається мікророзміщення – реальна точка, задана в конкретних просторовій площині, структурах і зв'язках із навколишнім середовищем.

5. Політична ситуація в країні особливо впливає на діяльність підприємства, оскільки вона формує обмінні курси як у довгостроковій, так і короткостроковій перспективі. Політичні чинники, зазначимо, пов'язані із законами, інструкціями та рішеннями суду, які стосуються як індивідуальних випадків, так і загальної політичної ситуації.

6. Роль інформації та інформаційного забезпечення в діяльності сучасних підприємств зумовлена їх безпосередньою участю в економічних процесах та постійно зростаючим рівнем інформатизації ринкового середовища і суспільства в цілому. Сучасний етап розвитку економіки потребує використання науково-обґрунтованих методів збору, аналізу, обробки та застосування інформації і її взаємопов'язаних форм, що має сприяти формуванню потенційного інформаційного забезпечення підприємства і

послідовній реалізації напрямів його розвитку, як зауважує Г.О. Надьон [10], а також передбачає відповідні новели в інформаційному праві.

7. Соціальний розвиток охоплює широке коло аспектів, що включає створення необхідних умов для культурного розвитку, спілкування, відпочинку і повноцінного відновлення сил працівників. Для забезпечення соціального розвитку підприємство утримує і покращує соціальну інфраструктуру, опирається при цьому на трудове законодавство та законодавство у галузі культури.

8. Науково-технічний розвиток не завжди пов'язується з укрупненням виробництва, збільшенням підприємства. На перший погляд здається, що автоматизація виробництва обов'язково вимагає створення великих підприємств. Однак, як свідчить досвід, за умов технічного прогресу, який постійно змінюється, вигідніше мати не гігантські автоматичні лінії, а окремі високопродуктивні автомати, роботів, верстати з програмним управлінням, які легше піддаються налаштуванню ТВ-тюнерів і блокуванню відповідно до потреб ринку.

З огляду на це важливо також розглянути чинники мікросередовища, які безпосередньо впливають на діяльність підприємства. До них віднесемо фінансовий стан, матеріально-технічну базу підприємства, інноваційну політику менеджменту та кадрове забезпечення підприємницької діяльності [4].

Відсутність належної матеріально-технічної бази сучасних підприємств є однією з важливих проблем, яку майже неможливо вирішити найближчим часом з огляду на високий рівень фінансових витрат. Покращення цієї бази є необхідною умовою підвищення якості продукції, вчасного виконання замовлення тощо. На практиці існує пряма пропорційна залежність між обсягами виробництва продукції, фінансовим станом та матеріально-технічною базою підприємства.

Фінансовий стан підприємства як сукупність показників, що відображають наявність, розміщення і використання ресурсів підприємства, реальні й потенційні його фінансові можливості [12]. Фінансовий стан підприємства визначається прибутковістю, платоспроможністю та ліквідністю, оптимальністю розподілу прибутку, що залишився у розпорядженні підприємства; наявністю власних фінансових ресурсів; раціональним розміщенням основних та обігових коштів. Фінансова діяльність підприємства має бути спрямована на забезпечення систематичного надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, дотримання розрахункової і кредитної дисципліни, досягнення раціонального співвідношення власних і залучених коштів, фінансової стійкості з метою ефективного функціонування підприємства [13].

Інноваційна діяльність як чинник, що визначає імідж підприємства [4] – це комплексний процес створення, використання і поширення нововведень для отримання конкурентних переваг і збільшення прибутковості свого виробництва. У ринковій економіці інноваційна діяльність підприємств – один із найсуттєвіших вагомих чинників, які дають змогу підприємству посідати стійкі ринкові позиції та отримувати перевагу над конкурентами в тій галузі, яка є сферою комерційних інтересів цього підприємства [14].

Кадрове забезпечення – головний напрям роботи підприємства, від якого залежить якість товару, обсяги виробництва, вчасні поставки тощо. Кадрова політика – це цілеспрямована діяльність зі створення трудового колективу, який найкращим чином сприяв би поєднанню цілей і пріоритетів підприємства та його працівників. Процес здійснення кадрової політики може вирішуватися по-різному, і вибір альтернативних варіантів широкий:

- готувати працівників на підприємстві або шукати тих, хто вже має необхідну підготовку;

- набирати на ринку праці нові кадри або переучувати працівників, які підлягають звільненню з підприємства;

- звільняти працівників або шукати варіанти їх працевлаштування;

- додатково набирати робітників або обійтися наявною кількістю за умови більш раціонального їх використання тощо.

Названі вище проблеми на практиці виявляються чинниками, що визначають ефективність діяльності підприємства, а також його розвиток. Під чинником економічного зростання розуміються явища і процеси, які визначають можливості збільшення реального обсягу виробництва, підвищення ефективності та якості. За способом впливу на економічне зростання розрізняють прямі та непрямі чинники. Прямими називають ті чинники, які безпосередньо визначають фізичну здатність до економічного зростання. Непрямі чинники впливають на можливість перетворення цієї здатності у дійсність. До прямих належать чинники, що безпосередньо визначають динаміку сукупного виробництва і пропозиції: збільшення кількості та підвищення якості трудових ресурсів; зростання обсягу і поліпшення якісного складу основного капіталу; удосконалення технології та організації виробництва; підвищення кількості та якості наявних ресурсів; зростання підприємницьких здібностей громадян. До складу непрямих входять чинники попиту і розподілу: нормативно-правове забезпечення, зниження ступеня монополізації ринків; зменшення цін на виробничі ресурси; зниження податків на прибуток; розширення можливості отримання кредитів.

Отже, на діяльність підприємства впливає низка чинників, які за умов високоєфективного менеджменту та правильної стратегії, чіткого регулювання можуть забезпечити позитивну тенденцію розвитку підприємства; адже майже всі підприємства є основними товаро-виробниками, суб'єктами, які розвивають виробництво, визначають його структуру, асортимент продуктів і способи їх отримання. Від ефективності функціонування підприємств залежить економічний, науковий і технічний рівень розвитку країни, добробут усіх верств населення.

Список використаних джерел

1. Костицький В. В. Закон перманентної концентрації капіталу: економічна історія та українські реалії / В. В. Костицький ; Ін-т законодав. передбачень і правової експертизи. – К., 2003. – 198 с.
2. Про підприємництво: Закон України від 27 березня 1991 року № 887-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
3. Господарське законодавство [навч. посіб. для дистанційного навчання] / Лебеденко В. І., Коніжай Р. О.; за наук. ред. Костицького В. В. – К.: Університет "Україна", 2006. – 187 с.
4. Костицький В. В. Інноваційна стратегія України. Економіко-правові проблеми реформи інноваційної справи в Україні. Інноваційне законодавство України (повне зібрання нормативно-правових актів у 3-х томах) Т.1 / В. Костицький // Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. – 2003.
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
6. Федоренко В.Г. Основи менеджменту: підруч. / В.Г. Федоренко. – К.: Алерта, 2007. – 420 с.
7. Ситник Г.В. Цільова функція підприємства: еволюція концепцій та сучасні погляди / Г.В. Ситник http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2013-1_0-pages-243_254.pdf
8. Дайнеко А.Е. Экономические факторы мирового развития / А.Е. Дайнеко, Г.В. Забавский и др. – Минск: Дикта, 2010. – 508 с.
9. Гой І.В. Основи підприємництва / І.В. Гой [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lubbook.org/book_239_glava_9_2._Pravova_baza_p%D1%96dpri%D1%94mni%D1%81.html
10. Надьон Г.О. Информационный подход к оценке инноваций / Г.О. Надьон // матеріали міжнар. наук.-прак. конф.: «М.І. Туган-Барановський – видатний вчений-економіст. Спадщина та новації». – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – Т. 1. – С. 149–153.
11. Костицький В. В. Взаємозв'язок моралі та підприємницької діяльності у системі державного регулювання у контексті "закону відтермінованої соціальної відповідальності" / В. Костицький // Малий і середній бізнес. – 2013. – № 4. – С. 3-9.
12. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації 26.01.2001 № 49/121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>
13. Крючко Л.С. Оцінка фінансового стану підприємства – сутність та необхідність / Л.С. Крючко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2012. – № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1613>

Стельмащук А.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / А.М. Стельмащук. – Тернопіль: ТАНГ, 2000. – 315 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/27731/>